

1280

TOPIC: PUBERTY (GIRL).

INFORMANT: VENINA NARABE (F)

AGE: 58 YEARS

ORIGIN: NAYAWA. NASIGATOKA. NADROGA.

Tadonia ni Vosa Kei na Tovo Vakaviti
 Institute of Fijian Language and Culture
 17 Lotus Street, Suva, Fiji

PLACE OF INTERVIEW: RAIWAI. SUVA.

DATE: 7/12/ 86.

INVESTIGATOR: VASITI. LIGAIRI.

Vinaka keirau veitalanoa tale tiko yani qo kei Venina Narabe e dua na marama ni Nayawa mai Nasigatoka mai Nadroga. Ena talanoa taka tiko vei keda ena yakavi edai ko Venina nai vakarau ni vakataletubu e dau yaco vei dua na marama ena vanua ko Nadroga.

Ia, ko au au via vakaraitaka na ka au se raica na gauna e sa qai dau basika kina na ka dau lako mai vei keda na marama se gone yalewa au a se donuya na gauna e dau maroroi kina na ka tabu vei keda na marama ena gauna eliu. Ni sa dau lakova e dua na marama na nona mate, e sana vakarokoroko taki tiko ka na caka sara tiko ga vei rau nai tubutubu ni gone. Qo nai tukutuku e baleti ira tiko ga na ulumatua yalewa. Ni sa yacova e dua na yalewa na nona mate esana caka na kena vakabogilima, sana dumu na kenai taunamu vakaviti, ka mai tiko e lomani vale na gone yalewa kana mai caka tiko na kena magiti. Ia, na vanua esana laki tiko kina na marama qo, ena laki tiko ena dua na lomani vale kasana tukina nanonai davodavo na masi vulavual, nisa laki davo tu sana qai kau tani na nona masi me laki maroroi kina dua na vanua ni sa toti e bogi lima. Na ka qo e vaka tiko ga nai vicovico ena kena dau kau me laki bulu sa qai kilai toka na vanua qo e tiko kina na vicovico se nai sulumasi nei koya na gone ka.

: Venina, vakacava nai sulu era dau vakadarami kina na goneyalewa nisa kila ko tinana ni sa yacovi koya na nona mate ni vula?

Au se raica ga na tikidua nai sulu, ia, na masi ga esana davoca sara tu
ga.

: Venina, me vaka mai Cakaudrove, ni sa dau caka na vakabogiva, vaka ya
esa dau mai davo koto na gone ena lomani vale, ka dau tiko vata tiko
kei koya na gone yalewa e dua na marama, dau yacana beka tiko na
yalewa vuku, vakacava mai Nasigatoka dau vaka kina koya?

Io, sa tiko ga ko iratou na nona nei meratou na qaravi koya na gone.
Nai valavala kece ena dau caka sana baleti gone ga kana cakava sara
tikoga na nona nei.

: Me vaka eso na vanua mai Tailevu, e dau tei tu na magiti ena
yabaki rua me se bera na gauna ni Vakataletubu, me baleta sara tiko ga
na goneyalewa vakatabaki dua saraga, dau vakacava beka mai Nasigatoka
dau vaka kina koya?

Io, qori sana tu sara tuga na kena magiti, ka mena baleta sara tiko ga
na soqo mesana baleti koya tiko na gone marama qo.

: Vaka cava na vakabogiva, dau rawa ni gade na goneyalewa e tuba
ni se tiko voli ena lomani bure, sena tiko eso na tabu?

E sega sana tiko saraga ena lomani vale baleta mena taqomaki koya
sara tikoga kina mai vei ira na tagane. Era na sega talega ni na lako
mai kina bure ko ira na cauravou. Ni gauna eliu e dau tabu saraga
na gone me lako yani kina vanua e caka tiko kina na soqo qo, era
tu ga kina ko ira na qase.

: E so na gauna era sana tauvimate taucoko kina ena dua na gauna ko
ira na goneyalewa ena lomani koro, sa qai tiko voli na luveni turaga
ena kedra maliwa na gone, sa qai dau kau mai sa qai dau mai caka beka
vei ira na samuqawe?

Au se bera ni raica naka qori mai Nadroga.

: Vakacava ena gauna eliu me vaka eso na talanoa e dau rogoci tu ni ko
ira na goneyalewa ni ra sa dau yacova mai na vakatagedegede qo era
dau dara na liku vau se ioro masi, cava dau dara na gone yalewa mai
nomuni vanua ni se qai tauvi koya vakadua na nona mate ni vula?

Sega dau vaka katu dua tuga, na gone au a raica qo, ea se vaka tiki
dua tuga so era dau vaka masi lalai toka me ubi toka kina na yagodra
vaka marama.

: Vakacava ni sa oti na vakabogiva, era sa dau lako ki savati ira
sa qai dau tabu tu na wai me dede toka?

MTC
V [Sa tabu sara tuga na wai me dede toka me yacova e dua na gauna balavu. sana qai tikoga na gauna esana qai tara kina mesana qai laki qoli vakadua kina na gone marama qo.

_: Me vaka e Tailevu, ni sa dau oti na vakabogiva, ni sa oti mai na qoli, sa suka mai na sili, sa qai dau caka beka na Solevu, ka dau solevu taki kina na marama na yalewa vuku, sa qai dau lako mai ko ira na marama na tinana, kei na nei nei koya na gone lailai, mera kau iyau mai, me vaka tiko nai vaka vinavinaka vua na yalewa vuku, vakacava mai Nadroga, e dau vaka kina?

S [Au na tukuna ga na ka au a raica, au sega ni kila se a neicei na iyau ya, au kila ga ni tamani yau ga ya sa tamani yau levu saraga, na vanua ga e vasu kina e kau mai kina nai yau, e kau beka mai me mai nona na yalewa vuku.

_: Me vaka koni sa vakarau taka toka, ni sa tauvi koya na gone na nona matenivula, ko tinana esana laki vakarogotaka na ka qo vei ratou na ganena kei na tamana, sega ni dua na kena tabu e keya se?

Pe [Au sega sara ga ni kila na tikina qori, ni qo e dau vagaya, meratou kila na ka sa vakarau caka vua e dua na ulumatua yalewa ena dua na vuvale. E dodonu baleta e liu era se butobuto sara tuga, era se dau vaka masi tuga kina na turaga na tamadra na gone au talanoa taka tiko qo. E sa qai dau kau yani na ibe, na masi laki tevu ena dua na vale me qaravi kina na gone qo me nonai davodavo.

: Vakacava ko koya na maramavuku, edau tiko eso na marama era dau veiqaravi vua na gone era sa qai tauvi ira na mate ni vula?

PK P [Eratou sana tiko saraga ko iratou na nona nei, kasana ratou veiqaravi sara toka ena lomani vale koya. Qo na gone qo ese tauvi koya na mte ni seqai yabaki tini vakacaca.

_: Na gone yalewa e laki davo tale ena dua na vanua se laki davo saraga ena lomani nodratou vale?

Iomani vale ga.

_: Ni sa oti na bogiva, sa qai dau tukuni mai vei ira na lewe ni koro se?

P [Dau vakadewa taki mai nai tukutuku, kara kauta mai nai yau, me mai vakadewa taki kina nai tukutuku, qo ko ratou na wekai tamana.

Au sa qai raica ga ni sa laki caka tiko nai yau, ia, ko gone yalewa esa tiko saraga e vale. Ena lakolako ena caka talega vua na luvequ qo, ni sa gone yalewa tiko mai, ka ulumatua ni vale qo, kau ulumatua talega ko au. Qo na kena vakarau ga ena noqu vanua. Sa yabaki tihikadua qo, e sega ni macala na gauna ena yacovi koya kina. Ni koi keda na marama e tu na veisau ni yagoda ni da tubu tiko. Qo na ka au vakaraitaka tiko ni dau yaco ena noqu koro ena vakayacori talega vua na noqu ulumatua yalewa.

Na kenai cakacaka ga eliu sana dua tani beka ka sa duidui tiko na vanua.

—:

Vakacava nai sulu koni a talanoa taka tiko, ena veisau toka beka ena veigauna ena gauna ni bogiva na nonai sulu?

V [Io, e sana veisau tiko, karatou sana cakava sara tikoga na nona nei. Ni sa tiko e vale na gone sana qua tiko ena masi na dra, kana maroroi tiko nai sulu se masi qo. Na ka qo e sa qai laki bulu ni sa oti na bogiva, e dau vaka saraga na vicovico na kenai cakacaka. Esana laki bulu toka ena dua na vanua kei na dua beka na kau .Qo mesa qai kenai vakananumi

—: Vakacava na vakamamaca, edau caka na vakamamaca ni sa dau oti na vakabogiva, vakacava na vakamamaca vua na gone qori?

V [Ni lesu ga mai na sili, esana mai vakaisulu taki koya sara ko ratou na tinana ena masi, qo saraga na ka ecaka.

—: Vakacava Venina, ena gauna e liu, ni se qaitauvi koya vakadua na gone qo na nona mate, e dau tu eso na mate, me vaka na mosi ni ulu, se mosi ni kete, ka dau veitauvi, dau vaka kina ena so na gauna na ka qo?

Pe [E sega, sega ni dau vaqori, qori sa qai yaco tikoga na gauna qo, baleta ni sa gauna dua tani, e liu e sega na mate vaqori e dau tauva na tamata se yalewa e se qai tauvi matenivula vakadua. Era sa qai dau gunuva tuga eso na wai na marama, me vaka na wai dravia, me tarova tu kina na mate e rawa ni lako mai. Na yaro, e dua tale tiko me vaka na walawala, na wai ni sele. Sa qai dau soli mai na wai, ni gunuva na wai qo me kua ni mosi na letemuni me kua na tauvimate.

Pe [Au mada ga qo, ni lako na noqu tauvimate, au sega ni vakila e dua na mosi, tekivu mai niu se qai tauvimate vakadua. Au dau gunuva tu na wai ni macake kei na mosinikete.

—: Venina, me vaka ni sa tiko bogiva voli na gone, ko cei sara mada ena

sana qarava vakatabaki dua saraga na gone, ko ratou na nei, seko tinani talega, se sana laki tiko tani sara tikoga ko tinani gone qo?

√ Sa ratou sara tiko ga na nei, sasamaki na vale, saqa na kena, ka qaravi tiko saraga, ka sili tale tiko ga na gone ena lomani vale.

-: Vakacava na gone qori, na veisau ni nonai sulu, edau sili beka ena waiwai ni veisau tiko na nonai sulu e lomani vale?

Au sega ni kila qori, ni caka tiko ga ena lomani vale, ni dau qaravi tiko ga vei ratou na nona nei.

_: Vakacava ni sa lesu mai na sili, qo ni laki sili mai na nona koro ni vasu me vaka koni tukuna toka, ko cei beka e a laki tukutuku ni sa qai vakataletubu vakadua na gone qo?

E liu e dau kau na itukutuku vei ira na dau kauta nai tukutuku, me vaka ga ni caka mai na kena e dua na turaga, tuga sa kau mai na kena, ia, nikua sa sega, sa lako saraga ko koya na turaga me laki cakava ga mai na kena. Sa qai dau kau tukutuku beka ko ira na kena dau, me vaka e dau tu na waqa, nikua sa rawarawa ni sa tu na sala, e liu, ko tamaqu, saraga e dau kauta na waqa melaki soli kina e dua nai tukutuku kina dua na vanua. Na tukuni nika e dau taubale taki.

_: Vakacava ni sa tubu tiko mai na marama qori, sa tiko beka ko buna, se nona nei, se ko rau na marama kei na turaga i tubutubu, me ratou sana vakaraici koya toka me kua sara ni dua na cauravou me takosova mai na nona bula vakagone yalewa, rawa ni ko talanoa taka na nona dau maroroi toka na gone qo ena lomani vale?

√ Na nona maroroi e saqai dau vakaraitaki saraga ena siga ni vakamau, au a donuya talega na vakamau nei koya na gone qo, ni rau sa laki tiko vata kei tagane me rau laki moce, sana qai vakaraitaki ke dra tu na masi e rau davoca tu, sa qai tukuni, qori se yalewa vou, ra na marau sara ko ira na wekana.

_: Me vaka mai Cakaudrove, e dau tiko na marama yalewa vuku, sa qai dau kauta mai nabeseni ena gauna ni sili ena lomani vale, me sa qai mai tarai ira kina na gone me tara na yagodra vaka marama me kilai kina se ko koya na gone yalewa qo, e se tiko vinaka se sa tiko vata oti mai kei na dua na tagane?

E sega, sega ni dau vaka kina ena neimami vanua, dau cakaga ena vakamau me kilai kina na ka qori. Ni rau sa moce oti ga sa qai laki tarogi ena mataka lailai se dra tu nai davodavo se sega.

_: Venina, me vaka na gauna nikua e sa tu eso na ka meda dau taqomaki keda kina na marama, vaka cava mai na nomuni vanua e a dau caka tu e so na ka vaqo?

Qori na ka era sana kila toka ga ko ira na veiqaravi tiko mera na cakava baleta na gauna e liu, e se yalowai sara kina na gone, ka sega talega ni dau vakayagataki kina e dua na tataqomaki me vaka nikua, lako ga na dra, qua na masi, ka veisau sara tiko nai sulu. Au sega ni vakabauta ni tiko na tataqomaki ena gauna koya,

_: Venina, ni se bera ni oti na neidaru veitalanoa, e sega tale ni dua na ka koni via vakaraitaka me baleta tiko na vakataletubu, ka moni soli vakasala toka vua se vei ira na taba gone ena gauna oqo?

Au tukuna tikoga, ni talanoa qo, au talanoa taka tiko baleta e dua na bula au a sotava, ka kilai tukina na ka ea yaco vua na marama qo, ni se qai vakataletubu vakadua, na ka qo edau ka dokai, kani vakarokoro o taki, ka ni ko keda ga na marama meda dodonu meda dau taqomaki keda ena gauna e da dau tauvimate kina nira tiko na tagame, ka meda dau vakadewa taka vei ira na lalai na veika me baleta na ka qo, mera kila tiko nira sana tubu cake mai, mera maroroi ira vakavinaka. Qo na veika au via talanoa taka tiko yani veikemuni na vakarorogo tiko mai, ko au ko Venina, Narabe, mai Nasigatoka, Nadroga. Vinaka vakalevu.

Ni sa qai vakarogoci Venina Narabe tiko ya, e dua na marama ni Nasigatoka mai Nadroga ka talanoa taka tiko yani vei keda nai vakarau ni Vakataletubu e dau caka vei ira na gone yalewa ena gauna e liu mai nodra vanua.

Vinakavakalevu.

THE END.
